

Далі А. Бадью визначає деконструкцію як "пристрасть до Inexistence". Саме в концептуальних координатах онтології події і буття, розробленої А. Бадью, можливий евристичний синтез та реконцептуалізація строкатої та плюралістичної дискурсивної палітри постмодерністської філософії.

Висновки

Дослідження дискурсу критичної рефлексії деконструкції виявило такі підходи щодо інтерпретації проекту Ж. Деріда: історико-філософський, герменевтичний, епістемологічний, системний та онтологічний. Між визначеними підходами встановлено парадигматичні відношення комплементарності, опозиції та кореляції. Доведено, що онтологічний підхід, заснований на теорії диференціальної інтенсивності екзистенції сущого, має значний евристичний потенціал щодо диверсифікації дискурсу Постмодерну.

A. Karpenko

THE CONTEMPORARY PARADIGM OF PHILOSOPHICAL REFLECTION OF DECONSTRUCTION

The article examines the current paradigm of actual critical approaches to the discourse of deconstruction. It is proved that Badiou's ontology provides the conceptual coordinates, conditioning the synthesis of historico-philosophical, hermeneutical, epistemological and systemic approaches.

Key words: deconstruction, differance, discourse, paradigm, inexistence, intensity.

© А. Карпенко

Надійшла до редакції 18.10.2012

УДК 130.40

МОРАЛЬ, ПРАВО, СВОБОДА В СОЦІАЛЬНИХ УТОПІЯХ Т. МОРА І Т. КАМПАНЕЛЛИ

ТЕТЯНА ПАВЛОВА,

доктор філософських наук, доцент кафедри філософії

Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

У статті розглядаються утопічні погляди на соціальну дійсність в епоху Відродження. Ці погляди займають вагоме місце в історії філософії. Аналізуються питання соціального життя і взаємодії осіб у таких ідеалізованих суспільствах, а також бачення суспільства як здійснення соціального ідеалу. Досліджується ідея соціального блага, що реалізується через справедливість у своєму специфічному розумінні, прагнення людського духу до щасливого життя, реалізації власної мрії.

Ключові слова: суспільство, особа, соціальний ідеал, держава, щастя, свобода.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Проблема людської свободи, її відношення до щастя, регулювання суспільних відносин, побудова суспільства відповідно до гуманістичних принципів - усі

ці питання в процесі розвитку філософії, зокрема соціальної філософії, завжди були актуальними. Інша справа, яким чином мислителі різних історичних епох та різних філософських напрямків вирішували їх у

своїх концепціях. Актуальність розгляду утопій сьогодні, звичайно, має свою специфіку і свій контекстуальний аспект. Якщо розглядати їх у плані проблем становлення ідеалу в реальності і його випробовування практичними соціальними відносинами, то найбільш актуальною видається проблема співвідношення щастя й свободи, права і свободи.

Питанням філософського значення утопій епохи Відродження у вітчизняній літературі, на жаль, не приділяється достатньо уваги, можливо, тому що утопічність асоціюється з деякою химерністю, казковістю, нереальністю. Але попри такий свій образ утопії потребують саме філософського дослідження, зокрема щодо значення в них питань моралі й права, реалізації свободи. Так, джерелом дослідження виступають перш за все твори самих мислителів Т. Мора [5] і Т. Кампанелли [4], у яких вони розкривають свої погляди. Крім того, слід відзначити праці Б. Реізова [8] й А. Горфункель [3] як фахівців з італійської літератури епохи Відродження. Поряд із літературними дослідженнями, наприклад, дослідженнями мови, стилю, тематики літератури того часу, у їхніх роботах можна побачити й аналіз деяких філософських і культурологічних питань права, моралі, держави, політики. Серед робіт зарубіжних авторів слід відзначити дослідження ряду фахівців з філософії епохи Відродження, що працюють у рамках програм Кембриджського університету, перш за все, це роботи К. Шмітта [2] і Дж. Хенкінса [1], які, підсумовуючи багаторічний досвід наукових досліджень фахівців з культурології, філософії, літературознавців, істориків, роблять спроби побачити нові витoki, джерела, перспективи розвитку ідей цього видатного періоду в історії філософії, зокрема філософсько-правових ідей.

Об'єктом дослідження є погляди на суспільство і його побудову Т. Мора і Т. Кампанелли в контексті загальносвітової культури.

Предметом дослідження виступає соціальна утопія як філософське, культурне, духовне, творче, соціальне явище.

Метою є розгляд утопії як соціального ладу з позицій реалізації в ньому свободи. Для досягнення мети необхідно дослідити особливості, культурні, етичні, правові, побутові моменти утопії.

Виклад основного матеріалу. Свої погляди на соціальний устрій суспільства Т. Мор розкриває в знаменитій роботі "Утопія", яка складається з двох книг. У першій книзі автор здійснює критичний аналіз сучасної йому політичної ситуації. У другій викладена безпосередньо його концепція ідеальної держави. Визнаючи нерациональний устрій сучасного йому суспільства, Т. Мор визначає його основну ідею як змову багатих проти всіх членів суспільства. Далі філософ пропонує власну концепцію держави, яку змальовує у вигляді міфічної країни Утопії, де панує справедливість, гармонія та загальне щастя. Засновником цієї держави та її устоїв виступає Утоп - видатна особистість, яка нібито колись завоювала цей острів і встановила там свої правила. Цей міфічний герой був настільки видатною й мудрою людиною, володів такими знаннями, що його настанови залишаються непорушними. Таким чином, основні культурні, моральні й правові принципи є в цій

державі гетерономними, зовнішніми, встановленими хоча й видатною людиною, але носієм одноособної волі. Особливістю є те, що мораль і право тут не мають свого розвитку, вони встановлюються раз і назавжди, оскільки розуміються як споконвічно досконалі.

Узагалі, вірніше було б говорити про те, що у своєму соціальному житті особи в "Утопії" керуються швидше не якимись окремими нормами права чи моралі, а загальними, синкретичними правилами поведінки; що, окрім моральних і правових приписів, вони керуються ще й приписами культурними, естетичними та ін. Перше, що звертає на себе увагу, в "Утопії" немає приватної власності. Абсолютно всі жителі займаються землеробством. Окрім землеробства, кожен вивчає якесь ремесло як спеціальне. Зазвичай це або прядіння вовни, або обробка льону, або ремесло каменярів, або майстрів по металу й дереву [5, с. 30]. Жінки найчастіше обробляють вовну й льон, оскільки ці заняття вважаються більш простими. Щодо чоловіків і жінок Т. Мор зазначає, що і перші, і другі повинні працювати. Він засуджує такий стан речей, коли чоловіки працюють, а жінки ні чи навпаки. Одяг кожна родина виготовляє собі сама, він є типовим й одноманітним і носять його довго. Робітники працюють по шість годин на добу з перервою на обід.

Нормування робочого часу у шість годин є дуже сміливим на той час, оскільки на деяких мануфактурах в Англії у той самий період робітники працювали по 12-15 годин на добу. Т. Мор навіть відводить чітко визначений час на сон - це вісім годин, час, який залишається людині для використання за власним бажанням, але більшість цей вільний час присвячує наукам. Нічого не говориться в "Утопії" про розвиток техніки, обмін у середині держави відсутній, гроші потрібні лише для здійснення торгівлі з іншими державами, торгівля є державною монополією. В "Утопії" існує рабство, раби у своїй більшості - це люди, що вчинили злочин; вони, як правило, виконують найтяжчу й неприємну роботу. Якщо така людина сумлінно працює, то вона згодом може бути помилувана. Таким чином, одним із аспектів втрати свободи в такому утопічному суспільстві розглядається злочин - протиправна дія, що перетворює особистість на раба.

Цікавим є той момент, що Т. Мор звертає увагу на оптимальну кількість населення в суспільстві. "Утопія" складається з п'ятдесяти чотирьох міст. У кожному місті по шість тисяч мешканців. Кількість міського населення повинна контролюватися. Якщо населення буде збільшуватися, то необхідно розселити його на території, які ще не зайняті, або переселити в міста, де населення недостатньо. Правомірним приводом до війни з іншими державами є ситуація, коли вони мають територію, якою не користуються, і не дозволяють нею користуватися іншим, які по закону природи мають харчуватися з неї [5, с. 34]. У родині молодші підкоряються старшим, жінки - своїм чоловікам. Постацання всім необхідним відбувається безоплатно, існують безкоштовні лікарні, їдальні. Усі володіють багатством у рівній мірі, і немає тому підстав конкурувати, накопичувати. Для жителів "Утопії" не є цінним золото й срібло,

тобто вони визнають його корисність, але цінують не більше, ніж це закладено природою.

Основною етичною метою діяльності людей автор "Утопії" вважає щастя, до якого веде задоволення. Особливо жителі острова цінують духовні задоволення, переважна їх частина складає вправи в доброчесності, що ж стосується задоволень, які може надати тіло, то тут перевага надається здоров'ю. Можна говорити про те, що в "Утопії" щастя цінують більше за свободу. Головним принципом держави є справедливість. А соціальна рівність виступає як справедливість. Законів у них дуже мало, і такий закон є більш справедливим, який має простіше тлумачення, оскільки несправедливо буде надавати людям ті закони, які не можна прочитати, бо кількість їх дуже велика, або які не можна зрозуміти. Щодо релігії, то в "Утопії" існує плюралізм релігій з пріоритетом монотеїзму і не існує непорозуміння на релігійному ґрунті.

Інший представник соціально-політичної думки епохи Відродження Т. Кампанелла розкриває свої погляди в роботі "Місто Сонця". Своє місто автор розташував на пагорбі й навколо нього. Розділене місто на сім кіл, які зветься іменами семи планет. Місто укріплене, на вершині гори знаходиться відкритий й простора площа, на ній - вишуканий храм.

Верховний правитель зветься Сонце або, мовою автора, Метафізик. Він керує світськими й церковними справами, обізнаний у всіх природних і гуманітарних науках. Так само, як в "Утопії" славетний правитель Утоп має величезний авторитет, таким же чином і Метафізик розуміється як мудра, авторитетна і впливова особа. У нього три помічники: Міць - відає справами війни і миру; Мудрість - опікується вільними мистецтвами, науками, ремеслами; Любов відповідає за все, що стосується їжі, одягу і статевих стосунків [4, с. 10]. Вони є "вищою четвіркою" в управлінні державою й залишають свої місця після того, як з'являться ті, хто буде більш здібним та обізнаним. Загалом керівників у "Місті Сонця" сорок осіб. Існують двадцять чотири жерці, із якими Метафізик постійно радиться, ці наради стосуються в основному питань сівби та збору врожаю, а також науки. На чолі ідеальної держави "Місто Сонця" стоять правителі, які мають абсолютну владу. Вони регламентують діяльність усього народу, у тому числі і їхнього побуту. Жителі, починаючи з двадцяти років, входять до складу Великої ради, яка збирається двічі на місяць. Т. Кампанелла був прибічником коротких законів; він вважає, що держава може процвітати лише за умови, якщо на чолі її стоятиме людина, яка є дуже освіченою з усіх наук. Таке суспільство є єдиним живим організмом, великою родиною. Як бачимо, у Метафізика є помічники, співправителі, є релігійна еліта та щось на кшталт народних зборів, тож владу в "Місті Сонця" не можна назвати одноособною, але вона однозначно регулює не лише найголовніші суспільні відносини, як, наприклад, це робиться сьогодні за допомогою права, а всі сфери людського життя. Також у "Місті Сонця" цінується мудрість й освіченість правителів.

Розподіл усього провадиться посадовими особами, вони ж наглядають за тим, щоб ніхто не завдавав іншому шкоди. Посадових осіб у них стільки

- скільки чеснот, наприклад Мужність, Правосуддя, Щедрість. На ці посади призначають осіб, які ще з дитинства проявляли здібності до їх зайняття. Однорічки зуть один одного братами. Покоління визначається в "Місті Сонця" двадцятьма двома роками - хто старший на двадцять два роки - того зуть батьком, а хто молодший - того сином. Найбільшою вадою жителів міста вважається погорда, такі вчинки суворо караються, тому ніхто не соромиться допомогти іншому. Погорда розуміється автором, а отже, і його героями як прояв відокремленості, цінування себе більше за інших, а це, у свою чергу, могло привести й до створення приватної власності, приватних інтересів, приватного життя, що, звичайно, не входило до концепції "Міста Сонця".

За аналогією з Платоном, який припускав у державі відсутність сім'ї в класичному її розумінні, автор "Міста Сонця" передбачає, що його мешканці мають не тільки загальну власність без приватної, але й загальних жінок і дітей. Пояснюється це тим, що коли чоловік має власне житло, дружину й дітей, він стає себелюбцем, піклується тільки про себе і свою сім'ю, тоді як повинен проявляти любов лише до громади. Дітей після грудного вигодовування забирають у матерів і виховують у спеціальних закладах. Громада робить людей одночасно і багатими, і бідними. Багатими - тому що в них усе є, а бідними, тому що в них немає ніякої власності. Таким чином, не вони слугують речам, а речі слугують їм.

Звертає на себе увагу той момент, що в "Місті Сонця" панує гендерна рівність, вітається саморозвиток і самовдосконалення осіб через навчання, а також багато часу присвячується цьому саморозвитку. Чоловіки й жінки носять там практично однаковий одяг, призначений для військової справи, оскільки жінки теж їй навчаються. Одяг відрізняється лише довжиною, у чоловіків - плащ довжиною до колін, у жінок - нижче колін. Навчання різних наук вони проходять спільно. Громада поділена на чотири групи, на чолі кожної стоїть старець, який навчає їх різних наук. До восьми років вони навчаються основам математики, потім слухають лекції з природничих наук, а потім вивчають інші науки. Після навчання всі отримують посади згідно зі своїми здібностями. Управителем може бути лише особа, обізнана в усіх науках, яка досягла тридцятип'ятирічного віку. На день кожний працює не більше чотирьох годин. Час, який залишається після роботи, витрачають на розвиток розумових здібностей, гартують тіло, грають в ігри.

У процесі переосмислення підходів до суспільного й політичного розвитку, у період Відродження з'явилися вчення про ідеальні держави. Необхідно зазначити, що знамениті творці таких утопій Т. Мор і Т. Кампанелла, розглядали їх як такі, що якщо й можливі, то лише в майбутньому, не визначили їх межі. Це був не практичний план розвитку існуючих фактично держав, а спроба створити ідеальну теорію держави, і сама форма викладу цих теорій була свідомо художньою, оскільки являла собою розповідь про те, що, так би мовити, бачили мандрівники.

"Утопія" Т. Мора відображала загальну тенденцію антропоцентризму, яка мала розвиток в епоху Відродження і, звісно, не мала однозначної оцінки.

Через відсутність в "Утопії" приватної власності, підпорядкування індивідуальної волі людей загальному інтересу, майнову рівність тощо прибічники соціалізму й комунізму зараховують автора цього твору до плеяди творців своєї ідеології. Увага, яку Т. Мор приділяє науці, етиці, естетиці, релігії, показує прагнення жителів "Утопії" не тільки до розвитку політико-економічних відносин, але й до розвитку індивідуальності, особистості, для чого вони мають не лише розвинуті соціальні інститути, але й достатньо вільного часу, який можна було б присвятити власному розвитку, - і все це залучає до його прихильників гуманістів. У Т. Кампанелли підхід до ідеальної держави більше ґрунтується на ідеях античності, зокрема ідеях і працях Платона. Коли він говорить про відсутність сім'ї в державі, повну регламентацію і втручання держави в особисте життя людини, то декларує таким чином ідею послабленого відчуття особистості, а для епохи Відродження є характерним, щоб особистість якраз була на першому місці.

Висновки

Отже, можна говорити про схожість поглядів на утопії в обох мислителів: така схожість проявляється перш за все у їх ставленні до індивідуальної свободи. В обох випадках вона є підпорядкованою державі. Фактично в описаних ними державах життя основної маси людей постає як більш сите, безпечне, ніж те, яке було на той час у реальності. Але важливим моментом є те, що це відбувається за рахунок відмови особи від власної природи - індивідуальної свободи. І справа навіть не в тому, що фактично в ідеальних державах Т. Мора і Т. Кампанелли людина могла мати більші можливості для реалізації своєї свободи, ніж в емпірично існуючих

державках, а в тому, що йдеться про, так би мовити, різну природу свободи.

Коли говорять про свободу індивідуальну, то мається на увазі, що вона є властивою природі людини й відноситься до її природного права. Коли Т. Мор і Т. Кампанелла говорять про свободу ідеальних держав, то вона виступає як надана ззовні державою і є регламентованою не тільки в мінімально необхідних для життя в суспільстві межах, а фактично повністю. Але такі роздуми про свободу є набутком мислителів більш пізнього періоду, тому роботи Т. Мора і Т. Кампанелли є своєрідним філософським, культурним, літературним підґрунтям європейської та світової філософсько-правової теорії і практики державного будівництва наступних століть.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Hankins J. The Cambridge Companion to Renaissance Philosophy / J. Hankins. - Cambridge University Press, 2007. - 452 p.
2. Schmitt C. The Cambridge History of Renaissance Philosophy / C. Schmitt. - Cambridge University Press, 2007. - 922 p.
3. Горфункель А. Х. Философия эпохи Возрождения / А. Х. Горфункель. - М.: Высшая шк., 1980. - 368 с.
4. Кампанелла Т. Город Солнца / Т. Кампанелла. - М.: Мысль, 1954. - 216 с.
5. Мор Т. Утопия / Т. Мор. - М.: Academia, 1935. - 270 с.
6. Рассел Б. История западной философии в её связи с политическими и социальными условиями от античности до наших дней : в 2-х тт. / Б. Рассел. - Новосибирск : Изд-во Новосибирского ун-та, 1994.
7. Реале Дж. Западная философия от истоков до наших дней : в 4-х тт. / Дж. Реале, Д. Антисери. - СПб.: Петрополис, 1994-1998.
8. Рейзов Б. Г. Итальянская литература XVIII в. / Б. Г. Рейзов. - М.: Мысль, 1966.

T. Pavlova

MORALITY, LAW, FREEDOM OF SOCIAL UTOPIAS T. MORE AND T. CAMPANELLA

The utopian view of social reality in the Renaissance. These views occupy an important place in the history of philosophy. The problems of social life and interaction of persons in such idealized societies, and vision of society as implementing social ideal. We investigate the idea of social benefits realized through justice in its specific sense, the desire of the human spirit to the happy life of their own dreams.

Key words: society, the person, the social ideal state of happiness, freedom.

© Т. Павлова

Надійшла до редакції 29.10.2012